

Ольга ТОГОЄВА,
старший науковий співробітник
Інституту загальної історії
Російської академії наук,
кандидат історичних наук

ДО СТРАТИ ПРИВЕЛО ... КОХАННЯ, або Дві кримінальні історії, розглянуті в суді шість століть тому

Флорана де Сен-Ло заарештували 3 січня 1389 року. Його обвинувачували в крадіжці аграфа й упіймали на місці злочину, що суттєво зменшувало його шанси вийти з в'язниці неушкодженим. Крім цього, щось у зовнішності затриманого не сподобалося суддям одразу, а тому лейтенант наказав «помістити його в одиночку, щоб ніхто не зробив йому тонзури». Такі запобіжні заходи ніколи не були зайвими, коли йшлося про професійних злодіїв.

Але наступного дня Флоран все ж оголосив себе кліриком і на доказ своїх слів продемонстрував тонзуру, слідів якої не було у нього на голові під час арешту, і заявив, що його слід передати церковній владі. Обуренню суддів не було меж: «...бачачи *злісність* цього ув'язненого», вони запросили цирульників, які підтвердили, що тонзуру вистриг не перукар. Крім того, її зроблено нещодавно, лише день або ніч тому і вискубано вручну, тобто вирвано волосину за волосиною. Від свіжовищипаної тонзури судді втратили терпіння, і одразу, без попереднього допиту, відправили Флорана на тортури, де він визнав тільки ту крадіжку, під час вчинення якої його затримали.

Розлучені таким мізерним уловом, судді пішли ще на одне грубе порушення процедури: «Через те, що так мало визнав, цього ув'язненого ще багато разів катуватимуть». Відповідно до закону не можна було ухвалювати рішення про кілька тортур одразу, кожен сеанс потребував конкретного обґрунтування і, отже, окремого рішення. Однак, незважаючи на те, що у Флорана знайшли цілу купу безсумнівно чужих гаманців і аграфів, він ні в чому більше не зізнався ані на других, ані на третіх, ані навіть на четвертих тортурах. Замість цього він розповів тюремникові історію свого кохання.

Флоран згадував про знайомство зі своєю нареченою Маргеріт, про їхні заручини та спільне життя: «Близько року тому, коли він подорожував провін-

цією Бовезі, поблизу міста Байоваль, в одній місцині, назви якої не пам'ятає, він побачив Маргеріт, що сиділа сама в таверні, і поснідав із нею. Весь цей час він благав і просив Маргеріт, яка була і є красивою дівчиною близько 24 років, щоб та стала його коханою, й обіцяв їй, що з ним вона ніколи не знатиме злиднів. Маргеріт кілька разів відмовлялася. Але після тривалих умовлянь відповіла, що якщо він пообіцяє побратися з нею, вона стане його коханою. І він, сходячи з розуму від любові, якою сповнилося його серце до Маргеріт, обіцяв їй і заприсягнувся, з'єднавши їхні праві руки, що він стане її чоловіком.

І вони поїхали з цього містечка разом із Маргеріт, його коханою. І він возив її до Санліса, Парижа, Нуайона, Лаона, Комп'єня і спав з нею і володів нею по кілька разів за ніч... І він не пригадує, чи була вона незайманою, коли вони заручилися... І запевняв, що із часу заручин Маргеріт неодноразово просила його одружитися, але він хотів дочекатися моменту, коли вони стануть багатшими». Зрештою Флорана заарештували в Комп'єні, він опинився в Шатле, де 9 квітня 1389 року його засудили до страти, незважаючи на те, що він так і не визнав своєї провини.

* * *

Аот історія Маріон ла Друатюр'єр і за формою, і за змістом набагато складніша ніж компактна розповідь Флорана. Маріон згадувала свого коханого, Анселіна Планіте, який залишив її заради одруження з іншою. Бажаючи за будь-яку ціну повернути його, вона вдалася до допомоги приворотного зілля, яке їй дала подруга Марго де ла Барр, звідниця та знахарка за сумісництвом. Однак мріям Маріон не судилося здійснитись: Анселін і його молода дружина Аньєс важко захворіли одразу після весілля і за тиждень померли. Ця обставина стала приводом для звинувачення Маріон і Марго в чаклунстві та їх арешту 30 липня 1390 року.

Такою була канва історії. Однак спогади Маріон незрівнянно більші, довші, ніж історія Флорана, яка була лише уривком його свідчень у суді. Якщо винести за дужки розповідь Маріон про своє нерозділене кохання, виявиться, що вона не сказала в суді взагалі нічого. Іншими словами, її спогади та її судові свідчення були єдиним цілим. При цьому опис пережитого подавався в цьому оповіданні вкрай абстрактно, без бодай якихось деталей. Ми можемо лише здогадуватися про справжні стосунки цих двох, оскільки єдине, про що дізнаємося, це те, що Маріон палко кохала свого Анселіна.

Ця особливість її розповіді стає особливо помітною в порівнянні. Історія Флорана вкрай конкретна. Він згадував про зовнішність своєї коханої (вона була красивою дівчиною), про її вік (24 роки), про обставини їх знайомства (романтичний сніданок у таверні), першу розмову та спільні мандри... Маріон не говорила нічого такого: ми можемо лише припустити, що якийсь час вони з Анселіном таки прожили разом.

... Історію Маріон найлегше описати в категоріях *любовного дискурсу*. Перші слова, які вона вимовила в суді, були словами любові до Анселіна: «... понад рік тому закохалася в Анселіна Планіта, якого вона кохала і все ще кохає,

як ніколи не кохала і не кохатиме жодного чоловіка у світі». Ці слова вона повторювала потім близько десяти разів, хоча тільки двічі давала в суді свідчення. У її перших зізнаннях були, власне, лише дві думки: 1. Її любов до Анселіна така велика, що її описати неможливо; 2. Аньєс ніколи не зможе її замінити. Вона повністю заперечувала свою провину в смерті молодого подружжя. Того самого дня, 1 серпня, її вперше відправили на тортури, але вона «не визнавала нічого з того, що завдало б їй шкоди». Вдруге тортури призначили на 3 серпня, але й тоді Маріон «відмовилася зізнаватися в чомусь, крім того, що вже сказала». Через кілька годин тортури повторили – і знову безрезультатно. Тільки наступного дня, 4 серпня, після четвертих тортур, Маріон почала свідчити.

Спочатку вона згадала свою давню приятельку Маріон ла Денн, повію, з якою вони якось обговорювали своїх приятелів. Саме ця подруга порадила нашій героїні додати у вино менструальну кров, «щоб Анселін кохав її ще дужче». Потім вона розповіла про заручини Анселіна і свій візит до Марго, якій колись хизувалася «прекрасною і великою любов'ю до Анселіна». Вона поскаржилася старій знахарці на невірність коханого, і та обіцяла допомогти, давши рецепт приворотного зілля, яке Маріон мала підлити Анселіну в їжу: «...щоб вона взяла білого півня, вбила його, скрутивши йому шию або сівши на нього. Взяла у цього півня два яйця, поклала їх у пір'яну подушку і залишила на вісім або дев'ять днів. Після чого дістала, зварила, стерла в порошок, і цей порошок змішала з їжею і питвом для свого друга». І тоді він знову полюбить її.

Однак Анселін ніяк не бажав відмовлятися від одруження. Отже, знадобився інший, кращий спосіб, і його було знайдено. Марго розповіла подрузі про «таку річ, що цей Анселін, навіть якщо й одружиться, все одно повернеться до неї і кохатиме її, як і раніше». Подруги сплели два вінки з отруйних трав, які Маріон забрала у Марго напередодні весілля, і наступного дня, під час святкування, кинула під ноги молодятam. Через два дні вона довідалася, що ті захворіли і не можуть мати сексуальних стосунків. Ще через деякий час вони померли.

Безумовно, з показань Маріон можна уявити собі суть справи. Проте складається враження, що не деталі злочину непокоїли обвинувачувану. Швидше, вона повністю заглибилася в спогади про своє, таке прекрасне, але зруйноване кохання. Ці спогади можна звести до однієї єдиної фігури любовного дискурсу – «Я люблю тебе». Після першого освідчення слова «Я люблю тебе» нічого більше не означають, у них лише повторюється колишнє повідомлення (яке, можливо, обійшлося без цих слів). На думку Ролана Барта¹, «Я люблю тебе» навіть не є власне фразою, тому суб'єкт ніколи не може знайти своє місце на рівні цього вислову. Можливо, саме через це його нескінченно повторювала Маріон.

¹ Ролан Барт (фр. Roland Barthes, 1915 – 1980) – французький критик і теоретик семіотики, науки про знаки та символи.

«Я люблю тебе». Суб'єкт вимовляє фразу і чекає на неї відповіді. Не дочекавшись, вимовляє її знову і знову. Таким чином, виникає «гранична ситуація» – ситуація незадоволеного очікування. Маріон говорила: «Я люблю тебе», але Анселін не відповідав їй. Нескінченне повторення одного й того самого замінювало синтаксис і саме по собі виглядало божевільним, давало можливість запідозрити Маріон у відсутності душевної рівноваги.

Реконструюючи перед суддями історію свого кохання, Маріон підсвідомо зверталася зовсім не до них, а до Анселіна, говорячи йому «Я люблю тебе». Таким чином відбувалося відтворення якогось травматичного образу, який вона переживала у цьому, а реконструювала в минулому часі. Описуючи свою любов як найщасливіший період життя, Маріон насправді намагалася видати бажане за дійсне, приховати (зокрема і від себе) справжній характер стосунків з Анселіном: постійну невпевненість у його почуттях, страх перед майбутнім, відчай, а також, можливо, визнання своєї провини в його смерті...

Жалкування за часом, що минув, є і у свідченнях Флорана де Сен-Ло. Він говорив своєму тюремникові про те, що Маргеріт залишилася в Комп'єні і нічого не знає про його долю, про те, «як він благає Бога, щоб вона дізналася про його становище і подбала про його звільнення...». У його спогадах про щасливі дні, проведені разом з нареченою, насправді відчувалися відчай і страх перед майбутнім.

Історії, які розповіли Флоран і Маріон у суді, не викликають у нас сумнівів щодо своєї правдивості, оскільки ці спогади безпосередньо стосувалися злочинів, у яких звинувачували їхніх авторів, а тому були, з точки зору суддів, частиною свідчень, зміст яких не змінюється.

Інше питання, що саме приховувалося за цими історіями – реальність чи, термінологією Ролана Барта, її травматичний образ. Адже людина, яка описує свою любов, робить це завжди *post factum*, і реконструкція пережитого (тобто власне спогади) має певний присмак шкодування про утрачене. Чи не були в такому разі розповіді Флорана та Маріон про пережите щастя лише свідченням їхнього теперішнього нещастя? І якщо так, чи не можемо ми припустити, що їхні спогади меншою мірою відображали те, що реально відбувалося, були – свідомо чи ні – прикрашені, аби створити різкіший контраст із тим становищем, в якому вони опинилися?